

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Ү.п.22.02
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ХУЖАНАЗАРОВ АЗИЗЖОН АНВАРОВИЧ

**АДЛИЯ ОРГАНЛАРИНИНГ НОРМА ИЖОДҚОРЛИГИ
ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

12.00.02. – Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ.
Молия ва божхона ҳуқуқи

**юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси
Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)
Contents of the abstract of the dissertation of the Doctor of Philosophy(PhD)

Хужаназаров Азизжон Анварович Адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш.....	3
Khujanazarov Azizjon Anvarovich Improving law-making activity of justice bodies.....	23
Хужаназаров Азизжон Анварович Совершенствование нормотворческой деятельности органов юстиции.....	39
Эълон қилинган илмий ишлар рўйхати Список опубликованных научных работ List of published scientific works.....	43

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Үн.22.02 РАҚАМЛИ
ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ХУЖАНАЗАРОВ АЗИЗЖОН АНВАРОВИЧ

**АДЛИЯ ОРГАНЛАРИНИНГ НОРМА ИЖОДҚОРЛИГИ
ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

12.00.02. – Конституциявий ҳуқуқ. Маъмурий ҳуқуқ.
Молия ва божхона ҳуқуқи

**юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2020.3.PhD/Yu401 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус, (резюме)) Илмий кенгашнинг веб-саҳифасида (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) ва «ZiyoNET» Ахборот таълим порталида (www.ziyounet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:

Рузиев Зафар Райимович,
юридик фанлар доктори, профессор в.б.

Расмий оппонентлар:

Рахимов Фахри Хайдарович,
юридик фанлар доктори, профессор

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич,
юридик фанлар доктори, доцент

Етакчи ташкилот:

Ўзбекистон Республикаси
Олий Мажлиси ҳузуридаги Қонунчилик
муаммолари ва парламент тадқиқотлари
институти

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат юридик университети ҳузуридаги Илмий даражалар берувчи DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 рақамли илмий кенгашнинг 2021 йил 24 апрель соат 10.00даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (99871) 233-37-48, e-mail: info@tsul.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (960-рақам билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36).

Диссертация автореферати 2021 йил « 12 » апрелда тарқатилди.

(2021 йил « 12 » апрелдаги 2-рақамли реестр баённомаси).

Р.Р.Ҳақимов

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш раиси, юридик фанлар доктори, профессор

И.Р.Беков

Илмий даражалар берувчи Илмий кенгаш котиби, юридик фанлар номзоди, профессор в.б.

М.А.Аҳмедшаева

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш ҳузуридаги Илмий семинар раиси, юридик фанлар доктори, профессор

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертация аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда сўнгги йилларда норма ижодкорлиги билан шуғулланувчи органлар фаолиятига замонавий бошқарув усуллари татбиқ қилиниб, соҳага инновацион технологиялари кенг жорий этилмоқда. Мазкур тенденция хорижий мамлакатларда қонун ҳужжатлари лойиҳаларини тайёрлаш, уларни ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш самарадорлигини янада ошириш ва сифатли қонун ҳужжатлари қабул қилинишини таъминловчи самарали мезонлардан биридир. Айниқса, норматив-ҳуқуқий таъминлаш «Қонун устуворлиги (The WJP Rule of Law Index) индекси бўйича баҳолашнинг асосий талабларидан бири ҳисобланиб, мазкур индекс доирасида ҳар йили 128 та давлатларнинг рейтинг кўрсаткичлари эълон қилиб борилади»¹. Ушбу кўрсаткичлар дунёда ҳуқуқ устуворлигига эришишда адлия органларининг ролини муҳимлигидан далолатдир.

Жаҳонда давлат органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини янада такомиллаштириш, хусусан адлия органларининг бу борадаги фаолиятини ривожлантириш бўйича қатор илмий изланишлар олиб борилмоқда, жумладан, норма ижодкорлиги фаолиятининг назарий-методологик таҳлили, адлия органлари норма ижодкорлигининг ташкилий-ҳуқуқий асослари, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш жараёнига замонавий технологияларини жорий қилиш, шунингдек, ушбу соҳага «ақлли тартибга солиш» модели элементларини татбиқ қилиш соҳаларига муҳим илмий аҳамият касб этувчи тадқиқот йўналиши каби алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Республикамизда норма ижодкорлиги фаолиятида адлия органларининг ролини янада ошириш ҳамда бу борадаги вазифа ва ваколатларини такомиллаштириш, норма ижодкорлиги фаолиятида ягона ҳуқуқни қўллаш амалиётини шакллантириш ва бу бўйича адлия органлари фаолияти самарадорлигини ошириш, шунингдек соҳага рақамли технологияларни кенг жорий этиш борасида кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. «Қабул қилинаётган қонунларнинг амалга оширилаётган ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва суд-ҳуқуқ ислохотлари жараёнига таъсирини кучайтиришга йўналтирган ҳолда қонун ижодкорлиги фаолияти сифатини тубдан ошириш»² давлат ва жамият қурилиши тизимини такомиллаштиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгиланиб, ҳуқуқни қўллаш амалиётини янада такомиллаштиришни долзарб этиб белгиламоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 19 майдаги ПФ–5997-сон «Давлат ҳуқуқий сиёсатини амалга оширишда адлия органлари

¹ <https://worldjusticeproject.org/our-work/wjp-rule-law-index/wjp-rule-law-index-2017%E2%80%932018/factors-rule-law/regulatory-enforcement>

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ–4947-сон «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда.

ва муассасалари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги, 2018 йил 13 апрелдаги ПФ–5415-сон «Давлат ҳукуқий сиёсатини амалга оширишда адлия органлари ва муассасалари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги, 2020 йил 27 сентябрдаги ПФ–6075-сон «Ўз аҳамиятини йўқотган қонунчилик ҳужжатларини қайта кўриб чиқиш тизимини жорий этиш орқали мамлакатда ишбилармонлик муҳитини яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармонлари ва 2018 йил 13 апрелдаги ПҚ–3666-сон «Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори ва мавзуга оид бошқа норматив-ҳукуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга мазкур тадқиқот иши муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Мазкур тадқиқот иши республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳукуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналиши бўйича бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Мамлакатимизда адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолияти мавзусининг у ёки бу жиҳатлари Б.Абдуллаев, Д.Матрасулов, О.Файзиев, Ж.Неъматов, Х.Хайитов, С.Саид-Газиева ва бошқа олимларнинг илмий ишларида тадқиқ этилган³.

Хорижий давлатларда адлия органлари фаолиятига тааллуқли илмий изланишлар А.Ким, А.Балдин, В.Степанищев, Е.Юлегина, Е.Третьякова, О.Яковлева, С.Филипчук, N.Benjamin, A.Reiling, U.Seibert ва бошқалар томонидан адлия органлари ва мазкур органларнинг норма ижодкорлиги фаолиятининг у ёки бу жиҳатлари бўйича илмий тадқиқотлар олиб борилган⁴.

Шунга қарамасдан, мамлакатимизда адлия органлари норма ижодкорлиги фаолиятининг барча йўналишларига оид назарий ва амалий муаммолар, хорижий давлатларнинг ижобий тажрибасини таҳлил қилган ҳолда миллий қонунчиликни такомиллаштириш нуқтаи назаридан комплекс тадқиқот иши сифатида ўрганилмаганлигини қайд этиш мумкин.

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Тадқиқот иши Тошкент давлат юридик университети илмий-тадқиқот ишлари режасининг «Демократик ислохотларни чуқурлаштириш шароитида давлат бошқарувини янада эркинлаштиришнинг асосий йўналишлари» мавзусидаги фундаментал лойиҳаси (2017 – 2021 й.й.) доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистон Республикасида адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

³ Мазкур олимларнинг илмий ишлари диссертация ишининг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида берилган.

⁴ Мазкур олимларнинг илмий ишлари диссертация ишининг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида берилган.

Тадқиқотнинг вазифалари:

норма ижодкорлиги тушунчаси ва юридик табиатини ҳамда ўзига хос хусусиятларини ёритиб бериш;

мамлакатимиз адлия органлари норма ижодкорлиги фаолиятининг ривожланиш тенденцияларини тизимли таҳлил қилиш;

адлия органлари томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказишни амалга ошириш механизмини ўрганиш, ҳуқуқий экспертиза фаолиятини гуруҳларга бўлган ҳолда таҳлил қилиш;

қонун ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқиш фаолиятида адлия органларининг иштирокини миллий қонунчилик асосида таҳлил қилиш;

адлия органлари томонидан давлат идора ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги фаолиятини мониторинг қилиш ва мувофиқлаштириш ҳамда услубий раҳбарликни амалга ошириш фаолиятини чуқур таҳлил қилган ҳолда, фаолиятни амалга оширишнинг аниқ ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш;

адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолияти бўйича илғор хориж тажрибасини тизимли асосда ўрганиш ва уларни мамлакатимизда амалиётга жорий этиш бўйича асослантирилган таклифлар тайёрлаш.

Тадқиқотнинг объекти Ўзбекистон Республикасида адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш билан боғлиқ ҳуқуқий муносабатлар тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини ҳуқуқий тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳуқуқни қўллаш амалиёти, хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва амалиёти ҳамда илмий-назарий қарашлар ва ҳуқуқий категориялар ҳисобланади.

Тадқиқотнинг усуллари. Мазкур тадқиқотда илмий билишнинг таҳлил, умумлаштириш, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий, тарихий, статистик, социологик, тизимли-тузилмавий, формал-юридик ўрганиш усулларидан фойдаланилди.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш жараёнида адлия органлари томонидан уларда коррупция намоён бўлиши ва бошқа ҳуқуқбузарликлар содир этилишига шарт-шароит яратадиган нормаларни аниқлашга эътибор қаратиш зарурлиги асослаб берилган;

адлия органлари томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш бўйича давлат идораларининг фаолиятини мувофиқлаштириш ва услубий раҳбарлик қилиш зарурлиги асосланган;

адлия органлари томонидан қонун ҳужжатлари лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказишда жисмоний ва юридик шахслар учун маъмурий ва бошқа чекловлар туғдирадиган шарт-шароитлар яратадиган қоидалар ҳамда нормаларни аниқлаш юзасидан ҳуқуқий хулоса бериш зарурлиги асослаб берилган;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизаси давомида адлия органлари томонидан уларни мамлакатда амалга ошириладиган ислоҳотларнинг мақсад ва вазифаларига мувофиқлигини аниқлаш зарурлиги асослаб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

ҳудудий адлия органларини маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норматив-ҳуқуқий тусдаги қарорларини ишлаб чиқувчи субъектлардан бири этиб белгилаш бўйича амалдаги қонунчиликка таклиф ишлаб чиқилган;

норма ижодкорлиги фаолиятининг «халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган принциплари ва нормалари устуворлиги», «ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишнинг тизимлилиги ва комплекслилиги», «ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишнинг барқарорлиги» принципларини қонунчиликда белгилаш таклиф қилинган;

адлия органлари фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ягона тизимга келтирган ҳолда «Ўзбекистон Республикаси адлия органлари тўғрисида»ги Қонунини ишлаб чиқиш таклиф этилган;

техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларга ҳуқуқий нормалар киритишга йўл қўйилмасиликни ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг гендер-ҳуқуқий экспертизасини қонун даражасида белгилаш таклиф этилган;

маҳаллий давлат ҳокимияти органлари мансабдор шахслари ёки бошқа мутахассислари (ходимлари) томонидан ҳудудий адлия органларидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказилмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни амалга киритганлик учун маъмурий жавобгарлик бўйича амалдаги қонунчиликка таклиф ишлаб чиқилган;

қонун ҳужжатлари лойиҳаларини тайёрлаш ва юридик-техник жиҳатдан расмийлаштиришни тартибга солувчи Ягона услубиётни қонун даражасида тасдиқлаш таклиф этилган;

«норматив-ҳуқуқий ҳужжат» тушунчасини «меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат» тарзида ифодалаш ва қонун ҳужжатларидаги «норматив» атамасини «меъёрий» атамаси билан ўзгартирилиши юзасидан муаллифлик таклифи берилган;

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирининг «Давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторингини ўтказиш тартиби тўғрисида йўриқномани тасдиқлаш тўғрисида»ги буйруғи лойиҳаси ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги. Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги ишда қўлланилган усуллар, унинг доирасида фойдаланилган илмий-назарий ёндашувлар расмий манбалардан олингани, ривожланган давлатлар тажрибаси ва миллий қонунчилик нормаларининг ўзаро таҳлили асосида ҳулоса, таклиф ва тавсияларнинг амалиётда жорий этилгани, натижаларнинг етакчи миллий ва хорижий нашрларда эълон қилингани, ваколатли тузилмалар томонидан тасдиқлангани билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти ундаги илмий хулоса ва амалий таклифлардан адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолияти юзасидан илмий тадқиқотлар олиб боришда, шунингдек «Норма ижодкорлиги», «Конституциявий ҳуқуқ», «Давлат ва ҳуқуқ назарияси» каби ҳуқуқий фанларини ўқитиш ва методик тавсиялар тайёрлашда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда, шунингдек адлия органларининг амалиётида фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Тадқиқот иши бўйича олинган илмий натижалар қуйидагиларда фойдаланилган:

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш жараёнида адлия органлари томонидан уларда коррупция намоён бўлиши ва бошқа ҳуқуқбузарликлар содир этилишига шарт-шароит яратадиган нормаларни аниқлашга эътибор қаратиш зарурлиги ҳақидаги таклифдан Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 22 мартдаги 242-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Регламентининг 36-банди иккинчи хатбошисини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 11 январдаги 12/1-427-сонли далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши адлия органлари томонидан ўтказиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ҳуқуқий экспертизаси фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қилган;

адлия органлари томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш бўйича давлат идораларининг фаолиятини мувофиқлаштириш ва услубий раҳбарлик қилиши зарурлиги ҳақидаги таклифдан Ўзбекистон Республикасининг «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида»ги Қонуни 29-моддасини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 11 январдаги 12/1-427-сонли далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши адлия органлари томонидан давлат идораларининг норма ижодкорлиги фаолиятини мувофиқлаштириш борасидаги функциясини такомиллаштиришга хизмат қилган;

адлия органлари томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш жараёнида жисмоний ва юридик шахслар учун ортиқча маъмурий ва бошқа чекловлар туғдирадиган шарт-шароитлар яратадиган қоидалар ҳамда нормаларни аниқлаш юзасидан ҳуқуқий хулоса бериш зарурлиги ҳақидаги таклифдан Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 22 мартдаги 242-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Регламентининг 36-банди иккинчи хатбошисини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 11 январдаги 12/1-427-сонли далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши адлия органларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш бўйича фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қилган;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизаси давомида адлия органлари томонидан уларни мамлакатда амалга ошириладиган ислохотларнинг мақсад ва вазифаларига мувофиқлигини аниқлаш зарурлиги ҳақидаги таклифдан Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 22 мартдаги 242-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Регламентининг 36-банди иккинчи хатбошисини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 11 январдаги 12/1-427-сонли далолатномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши адлия органлари томонидан ўтказиладиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ҳуқуқий экспертизаси фаолиятини такомиллаштиришга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 6 та илмий анжуманда, жумладан 3 та халқаро, 3 та республика миқёсида ўтказилган илмий-амалий конференция, давра суҳбатлари ва семинарларда синовдан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Мазкур тадқиқот натижалари бўйича жами 11 та илмий иш, жумладан, илмий журналларда 5 та (шундан 1 таси хорижий нашрларда) ва тўпламлар таркибида 6 та илмий мақолалар чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Диссертациянинг ҳажми 122 бетни ташкил этган.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати, унинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига боғлиқлиги, муаммонинг ўрганилганлик даражаси, мавзунинг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий тадқиқот ишлари билан алоқаси, унинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, илмий ва амалий аҳамияти, жорий қилиниши, апробацияси, натижаларнинг эълон қилинганлиги, диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ҳақида маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг биринчи боби «**Норма ижодкорлиги фаолиятининг назарий-методологик таҳлили**» деб номланиб, унда норма ижодкорлиги тушунчаси ва юридик табиати, адлия органлари норма ижодкорлиги фаолиятининг ривожланиш тенденциялари таҳлил қилинган.

Диссертант «ҳуқуқ ижодкорлиги», «норма ижодкорлиги», «қонун ижодкорлиги» тушунчаларининг мазмун-моҳиятини англаш, улар ўртасидаги ўхшаш ва фарқли жиҳатлари бўйича ўтказилган тадқиқотларда (Ҳ.Б.Бобоев, З.М.Исломов, Ҳ.Т.Одилқориев, М.К.Нажимов, Ш.А.Сайдуллаев, J. Wróblewski, С.В.Синюков, Д.Н.Кордик, Т.Н.Москалькова, В.В.Черников) илгари сурилган нуқтаи назарларни қиёсий таҳлил қилган ҳолда, мазкур

тушунчаларга ҳуқуқ манбаларининг таснифидан келиб чиқиб таъриф берилиши мақсадга мувофиқ деган хулосага келган.

Тадқиқотчининг фикрича, «ҳуқуқ ижодкорлиги бу – бажарилиши умуммажбурий бўлган юриш-туриш қоидаларини яратиш, ўзгартириш ва бекор қилишга қаратилган фаолият» деган таърифни илгари суриш мақсадга мувофиқ саналади.

Шунингдек, «қонун ижодкорлиги» тушунчаси ҳақида қонун чиқарувчи органнинг ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи қонунлар яратишга, амалдагисига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳамда бекор қилиш борасидаги фаолиятини тушуниш ўринли.

Диссертант томонидан миллий қонунчиликни таҳлил қилиш асосида «норма ижодкорлиги» тушунчасига – норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқиш учун асос бўлувчи дастлабки таклифларни шакллантириш, лойиҳани ишлаб чиқиш фаолиятини режалаштириш, лойиҳаларни тайёрлашни ташкиллаштириш, лойиҳани ишлаб чиқиш, лойиҳани ҳуқуқий ва бошқа турдаги экспертизалардан ҳамда давлат рўйхатидан ўтказиш, лойиҳа муҳокамаси, лойиҳани манфаатдор идоралар билан келишиш, лойиҳани кўриб чиқишда иштирок этиш, лойиҳани кўриб чиқиш, қабул қилиш ва тасдиқлаш учун киритиш каби жараёнларни қамраб олган фаолият деб муаллифлик таърифи берилган.

Ўзбекистон қонунчилигида норма ижодкорлиги соҳасида кенг фойдаланиладиган «норма ижодкорлиги», «норма ижодкорлиги ташаббуси», «қонунчилик ташаббуси», «норма ижодкорлиги техникаси», «норма ижодкорлиги субъектлари» тушунчалари мавжуд эмас. Илғор хорижий давлатлар қонунчилигида мазкур тушунчаларнинг белгиланганлигини кўриш мумкин. Шунга кўра, ҳуқуқни қўллаш амалиётдан келиб чиқиб, қайд этилган тушунчаларни миллий қонунчиликда белгилаш таклиф қилинган.

Диссертант норма ижодкорлигининг ташкилий-ҳуқуқий табиатидан келиб чиқиб, қуйидаги хусусиятларини кўрсатиб ўтган: 1) мазкур фаолият бевосита ҳуқуқ манбаларидан бири бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини тайёрлаш, уларни ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш ҳамда манфаатдор идоралар билан келишиш, муҳокама қилиш, қабул қилиш (чиқариш) босқичларини қамраб олганлиги; 2) умуммажбурий давлат кўрсатмалари сифатида ҳуқуқий нормаларни белгилашга, ўзгартиришга ёки бекор қилишга қаратилган расмий ҳужжатни⁵ қабул қилиш ваколатига эга бўлган шахс ёки орган томонидан қабул қилиниши; 3) мазкур фаолиятнинг асосий йўналишларидан бири бўлган қонун ижодкорлиги фаолиятини амалга оширишнинг қонунчиликда белгиланган тартибда алоҳида тартиб-таомилларининг мавжудлиги; 4) ушбу фаолиятда маҳаллий аҳолининг иштирок этиши.

Норма ижодкорлиги фаолиятининг юридик табиатидан келиб чиққан ҳолда қуйидаги тамойилларни ҳам қонунчиликда белгилаш таклиф қилинган: *«халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принциплари ва нормалари*

⁵ <https://www.lex.uz/acts/2105724>

устуворлиги», «ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишининг тизимлилиги ва комплекслилиги», «ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишининг барқарорлиги».

Диссертантнинг фикрича, «норма ижодкорлиги фаолияти босқичлари»ни норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар турларидан келиб чиқиб ва амалдаги қонунчилик таҳлили асосида қуйидагиларга ажратиш мақсадга мувофиқ: 1) Қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш бўйича норма ижодкорлиги босқичлари; 2) Қонун лойиҳаларига оид режалар, Ўзбекистон Республикаси Президенти топшириғига асосан Вазирлар Маҳкамаси томонидан тайёрланадиган қонунлар, Президент қарор, фармонлари ва Вазирлар Маҳкамаси қарорлари лойиҳаларини ишлаб чиқиш бўйича норма ижодкорлиги босқичлари; 3) Идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш бўйича норма ижодкорлиги босқичлари; 4) маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норматив-ҳуқуқий мазмундаги қарорини ишлаб чиқиш бўйича норма ижодкорлиги босқичлари.

Тадқиқотчининг фикрича, қонун ва қонун ости ҳужжатларини ишлаб чиқиш, ўзгартириш ва бекор қилиш жараёни нуктаи назаридан норма ижодкорлиги фаолиятини асосан икки турга, яъни қонун ижодкорлиги ва қонун ости ҳужжатлари ижодкорлигига бўлиш мақсадга мувофиқ.

«Норма ижодкорлиги техникаси бу – норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш, ҳуқуқий-техник расмийлаштириш, қабул қилишда қўлланиладиган қоида, усул ва воситалар мажмуи».

Адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятига оид тузилмаларининг ташкил этилиши ва мазкур соҳага ихтисослашуви нуктаи назаридан уч ривожланиш босқичлари, яъни *биринчи босқич* (1992 – 2000 й.й.: Мустақил Ўзбекистон адлия органлари фаолиятини қайта ташкил этилиши ва соҳага оид функционал вазифаларининг шаклланиш даври), *иккинчи босқич* (2001 – 2011 й.й.: адлия органлари томонидан давлат органлари ва ташкилотларининг норма ижодкорлиги фаолиятини мувофиқлаштириш ҳамда мазкур фаолиятга услубий жиҳатдан раҳбарлик қилиш, ягона давлат ҳуқуқий сиёсатини олиб бориш борасида адлия органларининг оптимал ваколатларининг шаклланиш даври), *учинчи босқич* (2012 йилдан бошланган адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштиришнинг замонавий босқичи)га бўлиш мумкинлиги асослантирилган.

«Адлия органларининг норма ижодкорлиги – бу норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқиш учун асос бўлувчи дастлабки таклифларни шакллантириш, лойиҳани ишлаб чиқиш фаолиятини режалаштириш, лойиҳаларни тайёрлашни ташкиллаштириш, лойиҳани ишлаб чиқиш, лойиҳани ҳуқуқий экспертиза ва давлат рўйхатидан ўтказиш, лойиҳани манфаатдор идоралар билан келишиш борасидаги адлия органларининг фаолиятидир».

Диссертациянинг иккинчи боби «**Адлия органлари норма ижодкорлигининг ташкилий-ҳуқуқий асослари**» деб номланиб, унда қонун ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқиш фаолиятида адлия органларининг иштироки, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан

ўтказиш бўйича адлия органларининг фаолияти, норма ижодкорлиги фаолиятини мониторинг қилиш ва мувофиқлаштириш ҳамда услубий раҳбарликни амалга ошириш таҳлил қилинган.

Миллий қонунчиликда «норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси» тушунчаси мавжуд эмаслигини асослаб, диссертант, норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси деганда, белгиланган тартибда ишлаб чиқилган, умум мажбурий давлат кўрсатмалари сифатида ҳуқуқий нормаларни белгилашга, ўзгартиришга ёки бекор қилишга қаратилган расмий ҳужжатнинг⁶ мансабдор шахслар томонидан имзоланмаган (ёки давлат рўйхатидан ўтказилмаган) ва расмий эълон қилинмаган ҳолати, деган таърифни илгари суради.

Тадқиқотчининг фикрича, қонун ҳужжатлари лойиҳасини ишлаб чиқиш фаолиятида адлия органлари иштирокининг мазмунини — *норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини тайёрлашни режалаштириш ва ташкил этиш, лойиҳа бўйича жамоатчилик фикрини ўрганиш, юридик-техник расмийлаштириш ҳамда манфаатдор идоралар билан келишиш, ҳуқуқий экспертизадан ўтказилиши жараёнларидаги иштироки ташкил қилади.*

Амалдаги қонунчиликдан келиб чиқиб, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш бўйича мамлакатимиз адлия органлари томонидан қуйидаги фаолият амалга оширилади: 1) Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Вазирлар Маҳкамасининг кўрсатмаларига кўра ҳамда Адлия вазирлиги ўз ташаббусига бўйича қонун ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқиши; 2) давлат органлари ва ташкилотларининг таклифлари асосида қонун лойиҳаларига доир ишлар дастурларининг лойиҳаларини ишлаб чиқиш; 3) қонун лойиҳасини тайёрлашда қонунчиликнинг ҳолати ва ҳуқуқни қўлланилиш амалиётини, халқаро тажриба ва жамоатчилик фикрини ўрганиш; 4) вазирлик, давлат қўмига ва идоралари билан биргаликда норматив тусга эга бўлган қўшма қарор (буйруқ) лойиҳасини ишлаб чиқиш; 5) давлат бошқаруви тизими самарадорлигини ошириш бўйича соҳада тегишли ислохотларни амалга ошириш ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини ўрганиш натижалари бўйича асосланган таклифларни ишлаб чиққан ҳолда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш.

Диссертант томонидан ҳудудий адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш, хусусан адлия органларини маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норматив-ҳуқуқий ҳужжатлари лойиҳаларини тайёрлаш ваколатига эга субъектлардан бири этиб белгилашга оид Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг 2013 йил 1 февралдаги 29-мх-сон буйруғи билан тасдиқланган маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ҳужжатлари лойиҳаларини тайёрлаш, юридик-техник расмийлаштириш ва ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш тартибини белгиловчи Йўриқноманинг 7-бандини такомиллаштириш бўйича таклиф ишлаб чиқилган.

⁶ <https://www.lex.uz/acts/2105724>

Тадқиқотчи томонидан замонавий технологияларни ҳуқуқни қўллаш амалиётига жорий этилиши бўйича хорижий давлатлар тажрибаси ва тадқиқотлар (А.Корнелия, А.Репонивич)ни таҳлил қилган ҳолда, норма ижодкорлиги соҳасидаги барча жараёнлар ва мазкур жараёнлар тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олган QR-код (матрицали штрих код)ни норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга жорий этилиши ўзининг самарасини бериши асослаб берилган. Яъни, норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг қабул қилиниши жараёни (ишлаб чиқилишидан имзоланишигача бўлган босқичлари) тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига қамраб олган QR-код адлия органлари томонидан давлат органларининг норма ижодкорлиги фаолияти мониторингини жойига чиқмаган ҳолда дастлабки ўрганиш жараёнида наф бериши мумкин. Шунингдек, QR-код қонун ҳужжатларининг ишлаб чиқилиши учун асос бўлган таклифлар ва уларнинг муаллифлари ҳақидаги маълумотларни қамраб олиши, ўз навбатида қонунчиликни такомиллаштириш бўйича илгари берилган ва такрорланувчи таклифларнинг берилиши олди олинади ҳамда янги таклифлар берилишига хизмат қилади.

Бундан ташқари, норма ижодкорлиги фаолиятининг қонун ҳужжатларининг ҳуқуқий экспертизаси йўналишига оид тадқиқотларда (М.К.Нажимов, Х.С.Ҳайитов, О.Р.Файзиев, А.А.Разуваев, Е.В.Скурко, Ю.В.Сидельников, А.Н.Миронов, С.Н.Ушаков, Е.В.Раздьяконова, Е.Д.Третьякова) илгари сурилган нуқтаи назарлар таҳлилидан келиб чиққан ҳолда, диссертант «норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг ҳуқуқий экспертизаси» тушунчасига — *қонун ҳужжати лойиҳалари ишлаб чиқувчисининг юридик хизмати, шунингдек адлия органлари томонидан лойиҳани унга нисбатан юқори юридик кучга эга бўлган қонунчиликка ва халқаро ҳужжатлар, норма ижодкорлиги техникаси қоидаларига мувофиқлиги ва лойиҳаларда ҳуқуқбузарликларни келтириб чиқарувчи омилларни аниқлаш нуқтаи назаридан ҳар томонлама ўрганиш ҳамда натижаси бўйича белгиланган тартибда хулоса беришни қамраб олган фаолият* деб, муаллифлик таърифини берган.

Тадқиқотчи томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ҳуқуқий экспертизаси миллий қонунчилик ва илмий манбалар асосида қуйидагича таснифланган: *Ҳуқуқ соҳалари бўйича:* антикоррупцион, гендер-ҳуқуқий, халқаро ҳуқуқий, криминологик. *Ваколатли субъектлар бўйича:* норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари ишлаб чиқувчисининг ёки ушбу турдаги ҳужжатларни қабул қилиш ваколатга эга органнинг юридик хизмати, шунингдек адлия органлари томонидан ўтказиладиган ҳуқуқий экспертиза. *Қонун ҳужжатлари бўйича:* қонун ва қонун ости ҳужжатлари ҳуқуқий экспертизаси.

Амалдаги қонунчилик таҳлили ва ҳуқуқни қўллаш амалиётидан келиб чиқиб, тадқиқотчи томонидан техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларга ҳуқуқий нормалар киритишга йўл қўймаслик тўғрисида ҳамда норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини гендер-ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш тартибини қонун ости ҳужжатларида эмас, балки қонун доирасида белгилаб қўйилиши таклифи берилган.

Диссертант томонидан, «идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжат»га республика давлат бошқаруви органлари томонидан ўз вазифа ва функцияларини амалга оширган ҳолда ва тегишли соҳада ижтимоий муносабатларни тартибга солишга қаратилган ҳамда норматив тусда қабул қилинадиган расмий ҳужжат, деб таъриф берилган.

Диссертантнинг фикрича, адлия органлари томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш давомида лойиҳаларнинг қонунчилик билан бирга халқаро шартнома нормаларига мувофиқлиги ва лойиҳаларда ҳуқуқбузарликларни аниқлашга эътибор қаратилиши мақсадга мувофиқ.

Тадқиқотчи томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини коррупцияга қарши экспертизадан ўтказиш бўйича мазкур экспертизанинг аниқ турларини белгилаш, амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг коррупцияга қарши экспертизаси натижасида аниқланган коррупциявий омиллар бўйича ҳамда давлат ва жамиятга етказилган зарарнинг даражасидан келиб чиқиб, норматив-ҳуқуқий ҳужжат муаллифи (ишлаб чиқувчиси)нинг жавобгарлик масаласи ва амалдаги қонун ҳужжатлари юзасидан коррупцияга қарши экспертизасини ўтказишнинг миллий қонунчиликдаги аниқ ҳуқуқий механизмларини белгилаш тўғрисида таклиф берилган.

Илғор хорижий тажрибани таҳлил қилиш асосида тадқиқотчи томонидан адлия органлари томонидан ўтказиладиган ҳуқуқий экспертиза давомида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларида аниқланган жиддий қонун бузилиши ва бошқа ҳуқуқбузарлик ҳолатлари юзасидан тузиладиган эксперт хулосаси нусхаси қонуний чора кўриш учун тегишлилиги бўйича ваколатли органларга тақдим этилиши зарур, деган нуқтаи назарни илгари суради. Бунда, юридик-техник ва таҳрирлаш, терминлар бўйича ва стилистик ҳамда ишни судда кўриб чиқиш учун асосларга эга бўлмаган характердаги қоида бузилишлари ҳақидаги эксперт хулосалари тақдим этилмайди.

Амалдаги қонунчиликни таҳлил қилиш асосида тадқиқотчи томонидан «норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторинги» тушунчасига — *қонун ҳужжати лойиҳасини ишлаб чиқиш фаолиятини режаслаштириш, лойиҳаларни тайёрлашни ташкиллаштириш, лойиҳани ишлаб чиқиш, лойиҳани экспертизадан ўтказиш, лойиҳанинг муҳокамаси ва манфаатдор идоралар билан келишиш, кўриб чиқиш, қабул қилиш ва тасдиқлаш учун киритиш жараёнларини белгиланган тартибда амалга оширилаётганлигини ваколатли органлар томонидан комплекс ўрганиш фаолияти* деб, таъриф берилган.

Тадқиқотчи томонидан норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторингининг ўзига хос хусусиятлари қуйидагича асослаб берилган: муайян ваколатли давлат органида ушбу фаолиятни амалга ошириш функциясининг мавжудлиги; мониторинг ўтказишдан кўзланган асосий мақсад сифатли ва мукамал қонун ҳужжатлари базаси яратилишига эришишдан иборатлиги; мониторинг давомида норма ижодкорлиги фаолиятини амалга оширувчи ваколатли давлат идоралари томонидан ушбу

фаолиятга оид қонун ҳужжатлари талабларига тўлиқ ва оғишмай риоя этилаётганлигини ўрганишдан иборатлиги.

Тадқиқотчининг фикрича, «норма ижодкорлиги фаолиятини мувофиқлаштириш» — қонун ҳужжатларини ишлаб чиқишга бўлган ягона ёндашувни ва фаолиятда қонунчилик техникаси қоидаларига тизимли риоя этилишини таъминлаш мақсадида, норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш, келишиш ва тасдиқлаш учун киритиш жараёнларини умумлаштириш фаолияти ҳисобланади.

Диссертантнинг фикрича, адлия органлари томонидан давлат идораларининг норма ижодкорлиги фаолиятига *услугий раҳбарликни амалга оширишни* қонун ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқиш, юридик-техник жиҳатдан расмийлаштириш ва ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш бўйича услубий қоидаларни ишлаб чиқиш ва тасдиқлашда кўриш мумкин.

Диссертант томонидан ҳудудларда ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норма ижодкорлиги фаолиятида қонунийликни таъминлаш бўйича ҳудудий адлия органларининг норма ижодкорлиги соҳасида давлат идоралари билан ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш, шунингдек маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норма ижодкорлиги фаолияти бўйича ўтказиладиган мониторинг тадбирларида адлия органларига тегишли шароитлар яратиш ва бу борада адлия органларига кўмаклашишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини белгиловчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилиниши таклифи берилган.

Диссертациянинг учинчи боби «**Адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш истиқболлари**» деб номланиб, унда айрим хорижий давлатлар адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолияти бўйича тажрибаси, Ўзбекистон Республикаси адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини ривожлантириш йўналишлари тадқиқ этилган.

Мазкур боб доирасида адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолияти бўйича ривожланган давлатлар тажрибаси, хусусан Канада, Финляндия, Франция, Германия, Сингапур, Польша, Россия, Қозоғистон, Белоруссия, Молдова, Озарбайжон каби давлатларнинг тажрибаси ўрганилган.

Тадқиқотчининг фикрича, ҳудудий адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини янада такомиллаштириш ва уларнинг бу борадаги масъул бўлинмалари функцияларини самарали ишлашини таъминлаш ҳамда уларнинг қонунчилик профилидаги иш услубиётини тубдан ўзгартирган ҳолда натижавийлигини ошириш муҳим аҳамиятга эга.

Диссертант томонидан ҳудудий адлия органларининг норма ижодкорлиги соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш мақсадида адлия органлари ўртасида *танлов ўтказиш асосида норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасининг муқобил вариантларини ишлаб чиқиш* амалиётини жорий этилиши таклиф этилган.

Амалдаги қонунчилик таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, шу кунга қадар адлия органлари фаолиятини тартибга солувчи 143 га яқин норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган бўлса-да, тизим фаолиятини тартибга солувчи

қонун қабул қилинмаган. Илғор хорижий давлатлар тажрибасини олиб қарайдиган бўлсак, Канада давлатида ва МДХ давлатлари ичида биргина Қозоғистон Республикасида адлия органлари тўғрисидаги қонун қабул қилинган. Тадқиқотчининг фикрича, Ўзбекистон Республикаси адлия органларининг ҳуқуқий мақоми ва фаолиятининг асосий йўналишлари, фаолиятининг асосий принциплари, давлат органлари ва бошқа ташкилотлар, шунингдек фуқаролар билан ҳамкорлиги, вазифа ва ваколатлари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари, соҳа ходимлари, уларнинг ҳуқуқий ҳолати ва ижтимоий-ҳуқуқий ҳимояси, тизимнинг молиявий ва моддий-техника таъминотини ўз ичига қамраб олган қонун қабул қилиниши мақсадга мувофиқ.

Диссертантнинг фикрича, «*Ўзбекистон Республикаси адлия органлари тўғрисида*»ги Қонунни ишлаб чиқилиши натижасида адлия органлари фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ягона тизимга бирлаштирилади ва адлия органларининг ҳуқуқий мақоми қонун даражасида белгиланади.

Амалдаги қонунчилик таҳлили адлия органлари томонидан давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторингини амалга оширишнинг аниқ ҳуқуқий механизми мавжуд эмаслигини кўрсатмоқда. Шу сабабли, давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг самарали амалга оширилишини таъминлаш, шунингдек сифатли ва мукамал норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари яратилишини таъминлаш ҳамда норма ижодкорлиги соҳасига оид қонунчиликка риоя этилаётганлигини тизимли ўрганиш мақсадида, тадқиқотчи томонидан Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг буйруғи асосида «*Давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторингини ўтказиш тартиби тўғрисида*»ги Йўриқномани қабул қилиниши тақлиф этилган.

Мазкур Йўриқномага мувофиқ, давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторинги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 13 апрелдаги ПҚ–3666-сон қароридан келиб чиққан ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ва ҳудудий адлия органлари томонидан амалга оширилади. Давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторинги чиққан ҳолда ва чиқмаган тарзда амалга оширилади.

Давлат органлари ва ташкилотларида норма ижодкорлиги ҳолатини баҳолаш; қонун ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқиш ва ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш учун адлия органларига тақдим этишнинг қонунчиликда белгиланган тартибига риоя этилишини ўрганиш; норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлашда давлат органлари ва ташкилотлари юридик хизматларига услубий ёрдам кўрсатиш; давлат органлари ва ташкилотларига, уларнинг норма ижодкорлиги фаолиятини мониторинг қилишда аниқланган қонун бузилиши ҳолатларини бартараф этиш ҳақида тақдимномалар киритиш ва тақдимномаларнинг белгиланган тартибда ижро этилиши устидан назорат қилиш норма ижодкорлиги

фаолияти юзасидан ўтказиладиган мониторинг бўйича асосий вазифалари ҳисобланади.

Ҳуқуқни қўллаш амалиётидан келиб чиқиб, тадқиқотчи томонидан маҳаллий давлат ҳокимияти органлари мансабдор шахслари ёки мутахассислари (ходимлари) томонидан ҳудудий адлия органларидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказилмаган норматив-ҳуқуқий тусдаги қарорларни амалга киритганлик бўйича уларни маъмурий жавобгарликка тортиш ҳақидаги нормани маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги қонунчиликка киритиш таклиф этилган.

Бундан ташқари, диссертант томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ва юридик-техник расмийлаштириш фаолиятини тартибга солувчи Ягона услубиётни Қонун даражасида тасдиқлаш таклиф этилган.

Ҳуқуқшунослик соҳасида давлат тилининг имкониятларидан тўлиқ ва тўғри фойдаланишни қонун ҳужжатларининг матнлари, улардаги тушунча ва атамаларининг соф ўзбек тилида ифодаланишида кўришимиз мумкин. Қайд этилганлардан келиб чиқиб, тадқиқотчининг фикрича «норматив» тушунчасининг «лот. *normatio* — меъёрлаш, тартибга солиш» каби маъноларни англатганлиги ва мазкур тушунчасининг четдан кириб келганлигини инобатга олиб, Ўзбекистон Республикасининг «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида»ги Қонунидаги «норматив-ҳуқуқий ҳужжат» тушунчасини «меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат» тарзида ифодаланиши ҳамда шу каби бошқа қонун ҳужжатларидаги «норматив» атамасини «меъёрий» атамаси билан ўзгартирилиши таклиф этилади.

ХУЛОСА

Адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш мавзуси доирасига кирган масалаларни илмий-амалий жиҳатдан таҳлил қилиш асносида қуйидаги илмий-назарий хулосалар, қонунчиликни ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва тавсиялар илгари сурилди:

1. Илмий-назарий хулосалар:

1. «Ҳуқуқ ижодкорлиги» тушунчасига нисбатан муаллифлик таърифи ишлаб чиқилди. Ҳуқуқ ижодкорлиги бу – бажарилиши умуммажбурий бўлган юриш-туриш қоидаларини яратиш, ўзгартириш ва бекор қилишга қаратилган фаолият.

2. Бизнингча, «Норма ижодкорлиги бу – *норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқиши учун асос бўлувчи дастлабки таклифларни шакллантириши, лойиҳани ишлаб чиқиши фаолиятини режаслаштириши, лойиҳаларни тайёрлашни ташкиллаштириши, лойиҳани ишлаб чиқиши, лойиҳани ҳуқуқий ва бошқа турдаги экспертизалардан ҳамда давлат рўйхатидан ўтказиши, лойиҳа муҳокамаси, лойиҳани манфаатдор органлар ва ташкилотлар билан келишиши, лойиҳани кўриб чиқишида иштирок этиши, лойиҳани кўриб чиқиши, қабул қилиши ва тасдиқлаши учун киритиши каби жараёнларни қамраб олган фаолият*».

3. «Қонун ижодкорлиги бу – қонун чиқарувчи органнинг ижтимоий муносабатларни тартибга солувчи қонунлар яратишига, амалдагисига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳамда бекор қилиш борасидаги фаолияти».

4. Миллий ва халқаро ҳуқуқий амалиётдан келиб чиқиб, «норма ижодкорлиги», «норма ижодкорлиги ташаббуси», «қонунчилик ташаббуси», «норма ижодкорлиги техникаси», «норма ижодкорлиги субъектлари» тушунчаларини мамлакатимиз қонунчилигига киритиш таклиф қилинади.

5. «Норма ижодкорлиги техникаси — бу норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ишлаб чиқиш, ҳуқуқий-техник расмийлаштириш, қабул қилишда қўлланиладиган қоида, усул ва воситалар мажмуи».

6. Бизнингча, адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолиятига оид тузилмаларини ташкил этилиши ва мазкур соҳага ихтисослашуви нуқтаи назаридан уч ривожланиш босқичларига бўлиш мумкин.

7. Адлия органларининг норма ижодкорлиги — бу норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасини ишлаб чиқиш учун асос бўлувчи дастлабки таклифларни шакллантириш, лойиҳани ишлаб чиқиш фаолиятини режалаштириш, лойиҳаларни тайёрлашни ташкиллаштириш, лойиҳани ишлаб чиқиш, лойиҳани ҳуқуқий экспертиза ва давлат рўйхатидан ўтказиш, лойиҳани манфаатдор идоралар билан келишиш борасидаги адлия органларининг фаолияти.

8. Миллий қонунчиликда «норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси» тушунчаси мавжуд эмас. Бизнингча, норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаси деганда, «*белгиланган тартибда ишлаб чиқилган, умум мажбурий давлат кўрсатмалари сифатида ҳуқуқий нормаларни белгилашга, ўзгартиришга ёки бекор қилишга қаратилган расмий ҳужжатнинг⁷ мансабдор шахслар томонидан имзоланмаган (ёки давлат рўйхатидан ўтказилмаган) ва расмий эълон қилинмаган ҳолати*» деган таърифни илгари суриш мумкин.

9. Қонун ҳужжатлари лойиҳасини ишлаб чиқиш фаолиятида адлия органларининг иштирокининг мазмунини норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳаларини тайёрлашни режалаштириш ва ташкил этиш, лойиҳа бўйича жамоатчилик фикрини ўрганиш, юридик-техник расмийлаштириш ҳамда манфаатдор идоралар билан келишиш, ҳуқуқий экспертизадан ўтказилиши жараёнларидаги иштироки ташкил қилади.

10. «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг ҳуқуқий экспертизаси» — бу қонун ҳужжати лойиҳалари ишлаб чиқувчисининг юридик хизмати, шунингдек адлия органлари томонидан лойиҳани унга нисбатан юқори юридик кучга эга бўлган қонунчиликка ва халқаро ҳужжатлар, норма ижодкорлиги техникаси қоидаларига мувофиқлиги ва лойиҳаларда ҳуқуқбузарликларни келтириб чиқарувчи омилларни аниқлаш нуқтаи назаридан ҳар томонлама ўрганиш ҳамда натижаси бўйича белгиланган тартибда хулоса беришни қамраб олган фаолият.

⁷ <https://www.lex.uz/acts/2105724>

11. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ҳуқуқий экспертизаси миллий қонунчилик ва илмий манбалар асосида қуйидагича таснифланди: 1) *Ҳуқуқ соҳалари бўйича:* антикоррупцион, гендер-ҳуқуқий, халқаро ҳуқуқий, криминологик. 2) *Ваколатли субъектлар бўйича:* норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари ишлаб чиқувчисининг ёки ушбу турдаги ҳужжатларни қабул қилиш ваколатга эга органнинг юридик хизмати, шунингдек адлия органлари томонидан ўтказиладиган ҳуқуқий экспертиза. 3) *Қонун ҳужжатлари бўйича:* қонун ва қонун ости ҳужжатлари ҳуқуқий экспертизаси.

12. Норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторинги — бу қонун ҳужжати лойиҳасини ишлаб чиқиш фаолиятини режалаштириш, лойиҳаларни тайёрлашни ташкиллаштириш, лойиҳани ишлаб чиқиш, лойиҳани экспертизадан ўтказиш, лойиҳанинг муҳокамаси ва манфаатдор идоралар билан келишиш, кўриб чиқиш, қабул қилиш ва тасдиқлаш учун киритиш жараёнларини белгиланган тартибда амалга ошириладиганлигини ваколатли органлар томонидан комплекс ўрганиш фаолияти.

13. Норма ижодкорлиги фаолиятини мувофиқлаштириш — қонун ҳужжатларини ишлаб чиқишга бўлган ягона ёндашувни ва фаолиятда қонунчилик техникаси қоидаларига тизимли риоя этилиши таъминлаш мақсадида норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқиш, келишиш ва тасдиқлаш учун киритиш жараёнларини умумлаштириш фаолияти.

II. Қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар:

1. Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг 2013 йил 1 февралдаги 29-мқ-сон буйруғи (рўйхат рақами 2420, 01.02.2013 йил) билан тасдиқланган «Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш, юридик-техник расмийлаштириш ва ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш тартиби тўғрисида»ги Йўриқноманинг 7-бандини қуйидаги тарзда ўзгартириш таклиф этилди:

«Лойиҳани тайёрлаш маҳаллий давлат ҳокимияти органининг тегишли тармоқлар ҳолати ва ривожланиши учун масъул бўлган таркибий бўлинмаси ёки маҳаллий давлат ҳокимияти органи томонидан тузиладиган ишчи гуруҳ (комиссия), ҳудудий адлия органлари томонидан амалга оширилиши мумкин».

2. Адлия органлари фаолиятини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ягона тизимга келтирган ҳолда, «Ўзбекистон Республикаси адлия органлари тўғрисида»ги Қонунини ишлаб чиқиш таклиф этилди.

3. Ўзбекистон Республикасининг «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида»ги Қонунининг 3-моддаси қуйидаги қўшимчалар билан тўлдириш таклиф этилди:

«Техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларга ҳуқуқий нормалар киритишга йўл қўйилмайди».

4. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ва уларнинг лойиҳаларини гендер-ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш тартибини қонун ости ҳужжатларида эмас, балки қонун даражасида белгилаб қўйилиши мақсадга мувофиқ.

5. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги

кодексига қуйидаги қўшимча модда киритиш таклиф этилди:

«198⁴-модда. Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари мансабдор шахслари ёки мутахассислари (ходимлари) томонидан қарорлар қабул қилиш тартибини бузиш

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари мансабдор шахслари ёки мутахассислари (ходимлари) томонидан ҳудудий адлия органларидан ҳуқуқий экспертизадан ўтказилмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни амалга киритиш, —

базавий ҳисоблаш миқдорининг етти бараваридан ўн бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Худди шундай ҳуқуқбузарлик маъмурий жазо чораси қўлланилганидан кейин бир йил давомида такрор содир этилган бўлса, —

базавий ҳисоблаш миқдорининг ўн бараваридан ўн беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади».

6. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш ва юридик-техник расмийлаштириш фаолиятини тартибга солувчи Ягона услубиётни Қонун даражасида тасдиқлаш таклиф этилди.

7. Норма ижодкорлиги фаолиятининг юридик табиатидан келиб чиққан ҳолда умум ҳуқуқий принциплар билан бирга қуйидагиларни ҳам қонунчиликда белгилаш таклиф қилинади: «*халқаро ҳуқуқнинг умумэтироф этилган принциплари ва нормалари устуворлиги*», «*ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишнинг тизимлилиги ва комплекслилиги*», «*ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солишнинг барқарорлиги*».

8. Ўзбекистон Республикасининг «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида»ги Қонунидаги «норматив-ҳуқуқий ҳужжат» тушунчасини «меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат» тарзида ифодалаш ва қонун ҳужжатларидаги «норматив» атамасини «меъёрий» атамаси билан ўзгартирилиши юзасидан муаллифлик таклифи берилди.

9. Ўзбекистон Республикаси адлия вазирининг буйруғи асосида «Давлат органлари ва ташкилотлари норма ижодкорлиги фаолиятининг мониторингини ўтказиш тартиби тўғрисида»ги Йўриқномани қабул қилиниши таклиф этилди.

III. Ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришга оид таклиф ва тавсиялар:

1. Норма ижодкорлиги соҳасидаги барча жараёнлар ва мазкур жараёнлар тўғрисидаги маълумотларни ўз ичига олган QR-код технологиясини норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга жорий этилиши орқали адлия органларининг соҳадаги фаолиятида ҳамда қонунчиликни такомиллаштириш бўйича самарасини бериши асослаб берилди.

2. Адлия органлари томонидан ўтказиладиган ҳуқуқий экспертиза давомида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларида аниқланган жиддий қонун бузилиши ва бошқа ҳуқуқбузарлик ҳолатлари юзасидан тузиладиган эксперт хулосаси нусхаси қонуний чора кўриш учун тегишлилиги бўйича ваколатли органларга тақдим этилиши таклиф қилинди.

3. Худудий адлия органларининг норма ижодкорлиги соҳасида давлат идоралари билан ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш, шунингдек маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг норма ижодкорлиги фаолияти бўйича ўтказиладиган мониторинг тадбирларида адлия органларига тегишли шaroитлар яратиш ва бу борада адлия органларига кўмаклашишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини белгиловчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатни қабул қилиниши таклифи берилган.

4. Адлия органлари ўртасида танлов ўтказиш асосида норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳасининг муқобил вариантларини ишлаб чиқиш амалиётини жорий этиш таклифи берилди.

5. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва уларнинг лойиҳаларини коррупцияга қарши экспертизасининг аниқ турларини белгилаш, амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг коррупцияга қарши экспертизаси натижасида аниқланган коррупциявий омиллар бўйича ҳамда давлат ва жамиятга етказилган зарарнинг даражасидан келиб чиқиб норматив-ҳуқуқий ҳужжат муаллифи (ишлаб чиқувчиси)нинг жавобгарлик масаласи, шунингдек амалдаги қонун ҳужжатлари юзасидан коррупцияга қарши экспертизасини ўтказишнинг ҳуқуқий механизмларини белгилаш таклифи берилди.

6. Адлия органлари томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш давомида лойиҳаларнинг қонунчилик билан бирга халқаро шартнома нормаларига мувофиқлиги ва лойиҳаларда ҳуқуқбузарликларни аниқлашга эътибор қаратилиши лозимлиги асослантирилди.

**SCIENTIFIC COUNCIL No DSc.07/30.12. 2019.Yu.22.02
FOR AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
AT THE TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

KHUJANAZAROV AZIZJON ANVAROVICH

IMPROVING LAW-MAKING ACTIVITY OF JUSTICE BODIES

**12.00.02. – Constitutional law. Administrative law.
Finance and customs law**

**Doctoral (PhD) dissertation abstract
on legal sciences**

Tashkent – 2021

The theme of the doctoral dissertation (PhD) was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under number B2020.3.PhD/Yu401.

The dissertation has been prepared at Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) on the website of the Scientific council (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) and of “ZiyoNet” Information and educational portal (www.ziynet.uz).

Scientific supervisor:

Ruziev Zafar Rayimovich,
Doctor of Science in Law,
Associate Professor

Official opponents:

Rakhimov Fakhri Khaydarovich,
Doctor of Science in Law, Professor

Asadov Shavkat G'aybullaevich,
Candidate of Science in Law,
Associate Professor

Leading organization:

Institute of Legislative Problems and
Parliamentary Research under the Oliy Majlis
of the Republic of Uzbekistan

The defense of the dissertation will take place on April 24, 2021 at 10:00 at the meeting of the Scientific Council No. DSc. DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 at Tashkent State University of Law (Address: 100047, Tashkent city, Sayilgoh Street 35. Phone.: (99871) 233-66-36; Fax:(99871) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

The doctoral dissertation (PhD) can be reviewed at the Information resource center of Tashkent State University of Law (registered under № 960). (Address: 100047, Tashkent city, Sayilgoh Street 35. Phone.: (99871)233-66-36; e-mail: info@tsul.uz).

The abstract of dissertation sent out on “12” April 2021.

(mailing report N 2 on “ 12 ” April 2021).

R.R.Khakimov

Chairman of the Scientific Council on
awarding scientific degrees, Doctor of
Science in Law, Professor

I.R.Bekov

Scientific secretary of the Scientific
Council on awarding scientific degrees,
Candidate of Science in Law, Professor

M.A.Axmedshaeva

Chairman of Scientific seminar under the
Scientific Council on awarding scientific
degrees, Doctor of Science in Law,
Professor

INTRODUCTION (abstract of PhD thesis)

The actuality and relevance of the dissertation theme. In recent years, modern management methods have been applied to the activities of law-making bodies around the world, and innovative technologies have been widely introduced into the sphere. This trend is one of the effective criteria for the preparation of draft legislation in foreign countries, further increase the efficiency of their legal expertise and the adoption of quality legislation. In particular, regulatory support is one of the main requirements of the WJP Rule of Law Index, which annually publishes a ranking of 128 countries¹. These indicators testify to the importance of the role of justice bodies in achieving rule of law in the world.

A number of scientific researches are carried out in the world to further improve the law-making activity of state bodies, in particular, to develop the activity of justice bodies in this area, including theoretical and methodological analysis of law-making activity, organizational and legal bases of law-making activity of justice bodies. Special attention is paid to the introduction of technologies, as well as the application of elements of the model of “smart regulation” in this research area shows great scientific and practical importance.

Extensive measures are being taken in the republic to further enhance the role of the justice bodies in the law-making and improve their tasks and powers, to form a uniform law enforcement practice and increase the efficiency of the justice bodies, as well as the widespread introduction of digital technologies. “Radical improvement of the quality of lawmaking activity directed to strengthen the impact of adopted laws on the ongoing process of socio-political, socio-economic and judicial reforms” is one of the priorities in the improvement of the system of state and society building, which calls for further improvement of law enforcement practices².

This dissertation research to some extent serves to implement the tasks set out in the decrees of the President of the Republic of Uzbekistan “On measures to further improve the activities of justice bodies and institutions in the implementation of state legal policy” No. DP–5997 (May 19, 2020), “On measures to radically improve the activities of justice bodies and institutions in the implementation of state legal policy” No. DP–5415 (April 13, 2018), “On measures to improve the business environment in the country through the introduction of a system of revision of obsolete legislation” No. DP–6075 (September 27, 2020) and the Resolution “On organizational measures to further improve the activities of the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan” No. RP–3666 (April 13, 2018) and other relevant legislation.

The dependence of the research on the priority areas of development of science and technologies in the country. This research was carried out in the priority direction of the development of science and technology of the republic I.

¹ <https://worldjusticeproject.org/our-work/wjp-rule-law-index/wjp-rule-law-index-2017%E2%80%932018/factors-rule-law/regulatory-enforcement>

² Decree President of the Republic of Uzbekistan «About the strategy of actions for the further development of the Republic of Uzbekistan» on February 7, 2017 y. DP – 4947 // Collection of legislation of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 6, art. 70.

“Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and a democratic state”.

The extent of the study of the research problem. Some aspects of the law-making activity of justice bodies in our country have been studied in the scientific works of B.Abdullaev, D.Matrasulov, O.Fayziev, J.Nematov, H.Khayitov, S.Said-Gazieva and other scientists³.

Scientific research on the activities of justice bodies in foreign countries A.Kim, A.Baldin, V.Stepanishchev, E.Yulegina, E.Tretyakova, O.Yakovleva, S.Filipchuk, N.Benjamin, A.Reiling, U.Seibert and others carried out one or another aspect of law-making activity of justice bodies and these bodies⁴.

Nevertheless, it should be noted that the theoretical and practical problems of the justice bodies in all areas of law-making activities in our country have not been studied as a comprehensive study in terms of improving the legislation of the Republic of Uzbekistan, analyzing the positive experience of foreign countries.

Relation of the dissertation’s theme to the scientific-research work of higher education institution where it was implemented. The research has been conducted according to the scientific-research plan of Tashkent State University of Law in the framework of fundamental project on “The main directions of further liberalization of public administration in the condition of deepening democratic reforms” (2017 – 2021).

The aim of the research is a development of proposals and recommendations aimed at improving the law-making activities of the justice bodies in the Republic of Uzbekistan.

Research objectives:

to explain the concept and legal nature and peculiarities of law-making;
systematic analysis of development trends in the law-making activity of justice bodies of the country;

study of the mechanism of legal expertise of draft normative legal acts by the justice bodies, analysis of legal expertise activities in groups;

analysis of the participation of the justice bodies in the development of draft legislation on the basis of national legislation;

development of clear legal mechanisms for the implementation of the activities of the justice bodies by monitoring and coordinating the activities of governmental agencies and organizations, as well as the implementation of methodological guidance;

systematic study of best international practices in the law-making activities of the justice bodies and the preparation of substantiated proposals for their implementation in our country.

The object of the research is the system of legal relations related to the improvement of the organizational and legal framework of the law-making activity of justice bodies in the Republic of Uzbekistan.

³ A complete list of the research of these scientists is available in the reference section of the dissertation.

⁴ A complete list of the research of these scientists is available in the reference section of the dissertation.

The subject of the research is normative legal acts regulating the law-making activity of justice bodies, law enforcement practice, legislation and practice of foreign countries, as well as scientific-theoretical views and legal categories.

Research methods. In this study, the methods of analysis, generalization, comparative-legal, logical, historical, statistical, sociological, system-structural, a formal-legal study of scientific knowledge were used.

The scientific novelty of the research is following:

in the process of legal expertise of draft normative legal acts, the need for the justice bodies to pay attention to the identification of norms that create conditions for corruption and other violations has been justified;

the need for coordination and methodological guidance of government agencies in the preparation of draft regulations by the justice bodies has been justified;

the need to issue a legal opinion on the definition of rules and regulations that create conditions that create excessive administrative and other restrictions for individuals and legal entities in the process of legal expertise of draft normative legal acts by the justice bodies has been justified;

during the legal expertise of draft normative legal acts, the necessity of determining their compliance with the goals and objectives of the reforms in the country by the justice bodies has been justified.

Practical results of the research include the following:

a proposal for the current legislation on the designation of territorial justice bodies one of the subjects developing normative and legal decisions of local public authorities was developed;

it is proposed to establish in the legislation the principles of “universality of universally recognized principles and norms of international law”, “structure and complexity of legal regulation of social relations”, “stability of legal regulation of social relations”;

it is put forward to develop the Law “On the justice bodies of the Republic of Uzbekistan” with a unified system of regulations governing the activities of the justice bodies;

it is proposed to establish at the legislative level the inadmissibility of the introduction of legal norms in the normative acts in the field of technical regulation and the gender-legal expertise of normative legal acts;

developed a proposal to the current legislation on administrative liability for the implementation of normative legal acts by officials or other specialists (employees) of local public authorities, which have not passed the legal expertise of the territorial justice bodies;

it is proposed to approve at the legislative level a single methodology governing the preparation of draft normative legal acts and legal and technical registration;

The author’s proposal to express the concept of “normative-legal act” in the form of “regulatory-legal document” and to replace the term “normative” in the legislation with the term “regulatory” was supported;

The draft order of the Minister of Justice of the Republic of Uzbekistan “On approval of the Instruction on the procedure for monitoring the law-making activities of state bodies and organizations” was developed.

Reliability of research results. The reliability of the research determined by results based on the methods used in the work, the scientific and theoretical approaches applied in it, the conclusions, proposals and recommendations based on the experience of developed countries and the analysis of national legislation, the results published in leading national and foreign publications, approved by the authorities.

The scientific and practical significance of research results. The scientific significance of the research results is that its scientific conclusions and practical suggestions can be used in research on the law-making activities of the justice bodies, as well as in the teaching of legal disciplines such as “Law-making”, “Constitutional law”, “Theory of state and law” and methodological recommendations.

The practical significance of the research results is determined by the fact that it can be used to improve the normative and legal acts governing the law-making activities of the justice bodies, the practice of law enforcement, as well as the practice of the justice bodies.

Implementation of the research results. The scientific results of the research have been used as follows:

the proposal on the determination of norms that create conditions for corruption and other offences by the justice bodies during the process of legal expertise of draft normative legal acts was used in the development of the second paragraph of Section 36 of the Regulations of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, approved by the Cabinet of Ministers on March 22, 2019, No 242 (reference No. 12 / 1-427 on January 11, 2021 of the Department of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan). The implementation of this proposal has served to improve the work of legal expertise of normative legal acts by the justice bodies;

the proposal on the necessity to coordinate and provide methodological guidance to governmental bodies in the preparation of draft normative legal acts by the justice bodies was used in Articles 29 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On normative legal acts” (reference No. 12 / 1-427 on January 11, 2021 of the Department of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan). The implementation of this proposal has served to improve the function of the justice bodies in coordinating the law-making activities of governmental bodies;

the proposal about granting a legal conclusion on the definition of rules and norms that create excessive administrative conditions and other restrictions for individuals and legal entities in the process of legal expertise of draft normative legal acts by the justice bodies was used in the development of the second paragraph of Section 36 of the Regulation of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, approved by the Cabinet of Ministers on March 22, 2019, No 242 (reference No. 12 / 1-427 on January 11, 2021 of the Department

of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan). The implementation of this proposal has served to improve the legal expertise of normative legal acts by the justice bodies;

the proposal about determining draft normative legal acts compliance with the goals and objectives of reforms in the country during the legal expertise was used in the development of the second paragraph of Section 36 of the Regulations of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, approved by the Cabinet of Ministers on March 22, 2019, No 242 (reference No. 12 / 1-427 on January 11, 2021 of the Department of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan). The implementation of this proposal has served to improve the legal expertise of normative legal acts by the justice bodies.

Approbation of the results of the research. The results of this research were tested at 6 scientific conferences, including 3 international, 3 national scientific conferences, roundtables and seminars.

Publication of the research results. According to the results of this research, a total of 11 scientific papers were published, including 5 in scientific journals (including 1 in foreign publications) and 6 scientific articles in collections.

The structure and volume of the dissertation. The content of the dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion, bibliography, and annex. The volume of the dissertation is 122 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The **introduction** of the dissertation includes the relevance and necessity of the research theme, the relevance of the research to the main priorities of the national science and technology development, the review of foreign scientific research on the subject, the level of studying the problem, the relation of the dissertation theme to the scientific research work of higher education institution where the dissertation is written, the aim and tasks, object and subject, methods, scientific novelty and results of the research, reliability of the research results, scientific and practical significance of the research results, their implementation, the approbation, announcement of the results, the volume and structure of the dissertation.

The first chapter of the dissertation is entitled “**Theoretical and methodological analysis of law-making**”, which analyzes the concept and legal nature of law-making, trends in the development of law-making activities of the justice bodies.

According to the dissertator, understanding the essence of the concepts of “law-making”, “rule making”, “act making”, in the research on similarities and differences between them (H.B. Boboev, Z.M. Islamov, H.T. Odilqoriev, M. K. Najimov, Sh.A. Saydullaev, J. Wróblewski, S.V. Sinyukov, D.N. Kordik, T.N. Moskalkova, V.V. Chernikov) with a comparative analysis of the proposed views, concluded that a definition of the concepts based on the classification of the sources is appropriate.

According to the researcher, it is expedient to put forward the definition that “law-making is an activity aimed at creating, changing and repealing rules of conduct, the implementation of which is universally binding”.

It is also important to understand the concept of “act making” in the activities of the legislature to create, amend and repeal laws governing social relations.

On the basis of the analysis of national legislation by the researcher, the author’s definition is given for the concept of “law-making” which states that lawmaking is the formation of initial proposals for the development of a draft normative legal act, planning of draft development activities, organization of draft preparation, draft development, legal and other types of expertise and state registration authorship is defined as an activity that involves the process of conducting, discussing a draft, coordination of the draft with interested organizations, participating in the review of a draft, submitting a draft for review, adoption and approval.

There are no widely used concepts in the legislation of Uzbekistan in the sphere of law-making: “law-making”, “law-making initiative”, “legislative initiative”, “law-making technique”, “subjects of law-making”. An analysis of the experience of advanced foreign countries shows that these concepts are defined in the legislation. Accordingly, it is proposed to define the mentioned concepts in national legislation based on law enforcement practice.

Based on the organizational and legal nature of the law-making, the dissertator has indicated the following characteristics: 1) the fact that this activity covers the stages of preparation of draft normative legal acts, which are one of the direct sources of law, their legal expertise, discussion, coordination with interested bodies, organizations and adoption (issuance); 2) adoption by a person or body authorized body to adopt an official act aimed at establishing, amending or repealing legal norms as mandatory state instructions; 3) the existence of special procedures for the implementation of legislative activity, which is one of the main areas of the law-making, in the manner prescribed by law; 4) participation of the local population in this activity.

Due to the legal nature of the law-making activity, it is proposed to establish the following principles in the legislation: *“the supremacy of universally recognized principles and norms of international law”*, *“the system and complexity of the legal regulation of social relations”*, *“the stability of the legal regulation of social relations”*.

According to the dissertator, it is expedient to divide the “stages of law-making activity” on the basis of the types of normative legal acts and on the basis of the analysis of the current legislation: 1) Stages of law-making on the preparation of draft laws; 2) Plans of the draft laws, stages of law-making development on draft laws, Presidential decrees and resolutions, resolutions of the Cabinet of Ministers prepared by the Cabinet of Ministers on the instructions of the President of the Republic of Uzbekistan; 3) Stages of law-making for the development of departmental normative legal acts; 4) Stages of law-making on the development of draft normative legal acts adopted by local authorities.

According to the researcher, from the point of view of the process of development, amendment and repeal of laws and by-laws, it is expedient to divide

the law-making activity into two main types, namely, law-making and secondary law-making.

“Law making technique is a set of rules, methods and tools used in the development, drafting, adoption of draft normative legal acts”.

From the point of view of the organization and specialization of the justice bodies in the field of law-making activities, there are three stages of development, namely the first stage (1992 – 2000: the period of reorganization of the bodies of justice of independent Uzbekistan and the formation of functional responsibilities in the field), the second stage (2001 – 2011: the period of formation of the optimal powers of the justice bodies to coordinate the law-making activity of state bodies and organizations and methodological guidance, the implementation of a unified state legal policy) by the bodies of justice, the third stage (since 2012 – the modern stage of improving the law-making activity of the bodies of justice).

The law-making of the justice bodies is the formation of initial proposals for the development of draft normative-legal acts, planning of draft development activities, organization of draft preparation, draft development, legal expertise and state registration of the draft, coordination of the draft with interested bodies and organizations, as well as the activities of the bodies of justice.

The second chapter of the dissertation is entitled “**Organizational-legal basis of the law-making of the bodies of justice**” which analyzes the participation of the justice bodies in the development of draft legislation, the activities of the bodies of justice in the legal expertise of draft normative-legal acts, monitoring and coordination of law-making activities, as well as the implementation of methodological guidance.

Arguing that the national legislation does not contain the concept of “a draft normative-legal act”, the researcher puts forward that a draft normative-legal act is defined as a state of an official act⁵, developed in the prescribed manner, aimed at establishing, amending or repealing legal norms as a general mandatory state instruction, not signed (or not registered) by officials and not officially published.

According to the researcher, the content of the participation of the justice bodies in the development of draft legislation – *participates in the planning and organization of the preparation of draft normative-legal acts, the study of the public opinion in the preparation of the draft, the development and legalization of the draft and coordination with relevant agencies, legal expertise.*

Based on the current legislation, the following activities are carried out by the justice bodies for the development of draft normative legal acts: 1) in accordance with the instructions of the President and the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan and on its own initiative to develop and submit for consideration draft normative legal acts in the prescribed manner; 2) development of draft programs of work on draft laws on the basis of proposals of governmental bodies and organizations; 3) study of the state of legislation and law enforcement practice, international experience and public opinion in the preparation of draft laws; 4) development of a joint draft resolutions (order) of a normative nature together with the ministries, state committees and agencies; 5) preparation of draft

⁵ <https://www.lex.uz/acts/2105724>

normative legal acts based on the results of the implementation of relevant reforms in this area and the study of law enforcement practices, about improving the effectiveness of the state administration system.

In terms of improvement of law-making activities of the territorial justice bodies, the researcher developed the proposal to develop normative-legal acts in particular, a proposal to improve section 7 of the Instruction Rules approved by the order No. 29-mh of the Minister of Justice of the Republic of Uzbekistan on February 1, 2013 On the appointment of the bodies of justice as one of the entities authorized to prepare draft normative legal acts of local public authorities which determines the procedure for technical registration and legal expertise.

QR-code (matrix barcode) containing all the processes in the field of law-making and information about these processes, analyzing the experience and research of foreign countries on the introduction of modern technologies in law enforcement practice (A.Kornelia, A.Reponivich) It is argued that the introduction of the law in the normative legal acts will have the following effect. That is, the QR-code, which contains information about the process of adoption of the normative legal act (stages from its development to signing), can be useful in the process of preliminary study by the bodies of justice without monitoring the law-making activities of government agencies. The QR code also includes information on the proposals that form the basis for the development of legislation and information about their authors, which in turn prevents the submission of previously made and repeated proposals to improve the legislation and serves for the submission of new proposals.

In addition, in the research on the legal expertise of the legislation of law-making activity (M.K. Najimov, H.S. Hayitov, O.R. Fayziev, A.A. Razuvaev, E.V. Skurko, Yu.V. Sidelnikov, A.N. Mironov, S.N. Ushakov, E.V. Razd'yakonova, E.D. Tretyakova) based on the analysis of the views the researcher puts forward, the concept of "Legal expertise of a normative legal act" as follows –*the legal service of the developer of draft legislation, as well as the point of view of the bodies of justice to ensure compliance of draft regulations with higher legislation and international documents, rules of law-making techniques and violations of draft defined the authorship as an activity that includes a comprehensive study of the point of view and the conclusion of the results in the prescribed manner.*

Legal expertise of normative legal acts by the researcher is classified on the basis of national legislation and scientific sources as follows: according to the sphere of law: anti-corruption, gender-legal, international law, criminology. In accordance with the authorized subjects: the legal service of the developer of a draft normative legal act or the authorized body to adopt such acts, as well as legal expertise conducted by the bodies of justice. According to the legislation: legal expertise of law and by-laws.

Based on the analysis of the current legislation and law enforcement practice, the researcher proposes to prevent the introduction of legal norms in the sphere of technical regulation and to establish the procedure for gender-legal expertise of normative legal acts and their drafts within the law given.

According to the dissertator, the “departmental normative legal act” is defined as an official act adopted by the republican public administration in the implementation of its tasks and functions and aimed at regulating social relations in the relevant sphere.

According to the dissertator, during the legal expertise of draft normative legal acts by the bodies of justice, it is necessary to pay attention to the compliance of the draft laws with the norms of international treaties and the detection of violations in the draft.

The researcher determines the specific types of anti-corruption expertise of normative legal acts and their drafts, the author of the normative legal act (developer) on the corruption factors identified as a result of anti-corruption expertise of existing normative legal acts and the level of damage to the state and society. It is proposed to establish clear legal mechanisms in the national legislation for the conduct of anti-corruption expertise on the issue of liability and applicable law.

Based on the analysis of advanced international practices, the researcher argues that a copy of the expert’s report on serious violations and other violations identified in the draft normative legal acts during the legal expertise by the bodies of justice should be submitted to the relevant authorities for legal action. At the same time, expert opinions on legal, technical and editorial, terminological and stylistic violations, which have no grounds for consideration in court, are not provided.

On the basis of the analysis of the current legislation by the researcher to the concept of “monitoring of law-making activity” is proposed as follows: *complex observing activities by authorized bodies carried out in the prescribed manner which includes the process of planning the development of the draft law, organizing the preparation of drafts, draft development, draft expertise, discussion of the draft and submission for approval, review, adoption and approval.*

By the researcher, the specific features of the monitoring of law-making activities are substantiated as follows: the existence of a function to carry out these activities in a particular competent state body; the main purpose of monitoring is to create a quality and perfect legal framework; during the monitoring to study the full and unconditional compliance with the requirements of the legislation related to these activities by the competent government agencies engaged in law making.

According to the researcher, “coordination of law-making activities” is a generalized approach to the development of legislation and the generalization of input processes for the development, coordination and approval of normative legal acts in order to ensure systematic compliance with the rules of legal technique.

According to the dissertator, the implementation of methodological guidance by the bodies of justice in the law-making activities of governmental organizations can be seen in the development and approval of guidelines and rules for the preparation of draft normative legal acts, legal and technical formulation and legal expertise.

It is also proposed by the dissertator that to ensure the interaction of territorial justice bodies with governmental agencies in the sphere of law-making

to guarantee rule of law in the law-making activities of the regions and local public authorities, also to create appropriate conditions for the bodies of justice in the monitoring activities of local authorities on the law-making activities and the adoption of a normative legal act defining the organizational and legal framework for assisting the bodies of justice in this regard.

The third chapter of the dissertation is entitled **“Prospects of improvement of the law-making activities of the justice bodies”** which researches the experience of the bodies of justice of some foreign countries in the law-making activity, the directions of development of law-making activity of the justice bodies of the Republic of Uzbekistan.

This chapter studies the experience of developed countries in the law-making activities of the bodies of justice, in particular, Canada, Finland, France, Germany, Singapore, Poland, Russia, Kazakhstan, Belarus, Moldova, Azerbaijan.

According to the researcher, it is important to further improve the law-making activities of territorial justice of justice and ensure the effective functioning of the objectives of the responsible departments in this regard, as well as increase their efficiency by radically changing the methodology of the law-making profile.

The dissertator proposes that in order to further improve the work of territorial justice bodies in the sphere of law-making, it is important to introduce the practice of developing alternatives to the draft normative legal act on the basis of competition among bodies of justice.

The analysis of the current legislation shows that to date, about 143 normative legal acts regulating the activities of the bodies of justice have been adopted, but the specific law regulating the activities of the system has not been adopted. If we look at the experience of advanced foreign countries, Canada and the Republic of Kazakhstan is the only country among the CIS countries that has adopted a law on the bodies of justice. According to the researcher, the legal status and main activities of the bodies of justice of the Republic of Uzbekistan, the main principles of its activities, cooperation with government agencies and other organizations, as well as citizens, duties and powers, rights and responsibilities, employees, their legal status and socio-legal protection. it is expedient to adopt a law covering financial and technical support.

According to the dissertator, as a result of the development of the Law *“On justice bodies of the Republic of Uzbekistan”* normative legal acts regulating the activities of the justice bodies will be merged into a single system and the legal status of the bodies will be determined by law.

The analysis of the current legislation shows that there is no clear legal mechanism for monitoring the law-making activities of state bodies and organizations by the bodies of justice. Therefore, in order to ensure the effective implementation of law-making activities of governmental agencies and organizations, as well as the creation of quality and perfect draft normative legal acts and systematic study of compliance with the legislation in the sphere of law-making, the researcher proposed to adopt an order of the Minister of Justice, which approves the Instruction *“On the procedure for monitoring the law-making activities of governmental bodies and organizations”*.

In accordance with this Instruction, monitoring of the law-making activities of state bodies and organizations is carried out by the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan and territorial justice bodies in accordance with Decree No. PP-3666 of the President of the Republic of Uzbekistan (April 13, 2018). Monitoring of law-making activity of state bodies and organizations is carried out by visiting and without.

Assessment of the state of law-making in governmental bodies and organizations; to study the observance of the procedure established by law for the preparation and submission of draft normative legal acts to the justice bodies for legal expertise; providing methodological assistance to the legal services of government bodies and organizations in the preparation of draft normative legal acts; to make proposals to governmental bodies and organizations on the elimination of violations identified in the process of monitoring of law-making activities of these bodies and to monitor the implementation of the order in the prescribed manner are the main tasks of monitoring of law-making activity by justice bodies.

Based on the practice of law enforcement, the researcher proposed to include in the legislation on administrative liability the norm of bringing to administrative responsibility for the implementation of normative legal acts by officials or specialists (employees) of local public authorities without legal expertise by territorial justice bodies.

In addition, the dissertator proposed to approve at the legislative level a single methodology governing the preparation of draft normative legal acts and legal and technical registration.

In the sphere of law, as can be seen the full and correct use of the state language in the texts of legislation, the expression of concepts and terms in them in should be pure Uzbek. Based on the above, the researcher believes that the concept of “normative” is from Latin “normatio – to regulate” and that this concept came from abroad, taking into account the fact above mentioned the concept of the concept of “normative legal act” in the Law of the Republic of Uzbekistan “On normative legal acts” should be reviewed as “regulatory act” and the term “normative” in other acts shall be replaces with the term “regulatory”.

CONCLUSION

During the scientific-practical analysis of the issues related to the improvement of the law-making activity of the bodies of justice, the following scientific-theoretical conclusions, proposals for improving the legislation and recommendations for the development of law enforcement practice were put forward:

I. Scientific and theoretical conclusions:

1. An author’s definition of the concept of “law-making” has been developed. “Law making is an activity aimed at creating, changing and repealing universally obligatory rules of conduct”.

2. In our opinion, “Law-making” is the formation of initial proposals for the development of a draft normative legal act, planning of draft development activities, organization of draft preparation, draft development, legal and other types of expertise and state registration of the draft, draft discussion, developer activities involving processes such as coordination with bodies and organizations, participation in the review of the draft, submission for consideration, adoption and approval of the draft.

3. *“Act making is the activity of the legislature to create, amend and repeal laws governing social relations”.*

4. Based on national and international legal practice, it is proposed to introduce in the legislation of our country the concepts of “law-making”, “law-making initiative”, “legislative initiative”, “law-making technique”, “subjects of law-making”.

5. “Law-making technique – is a set of rules, methods and tools used in the development, legal and technical registration, adoption of draft normative legal acts”.

6. In our opinion, in terms of the organization of the structures of the bodies of justice related to the law-making activities and specialization in this area can be divided into three stages of development.

7. The law-making of the justice bodies is the formation of initial proposals for the development of draft normative-legal acts, planning of draft development activities, organization of draft preparation, draft development, legal expertise and state registration of the draft, coordination of the draft with interested bodies and organizations, as well as the activities of the bodies of justice.

8. The concept of “draft normative legal act” does not exist in national legislation. In our opinion, a “draft normative-legal act”, is defined as a state of an official act, developed in the prescribed manner, aimed at establishing, amending or repealing legal norms as a general mandatory state instruction, not signed (or not registered) by officials and not officially published.

9. The content of the participation of the bodies of justice in the development of draft legislation includes the planning and organization of the preparation of draft normative legal acts, study of public opinion, in the process of draft development and legal and technical registration and coordination with relevant agencies, legal expertise.

10. “Legal expertise of a normative legal act” means the legal service of the developer of draft legislation, as well as the point of view of the bodies of justice to ensure compliance of draft regulations with higher legislation and international documents, rules of law-making techniques and violations of draft defined the authorship as an activity that includes a comprehensive study of the point of view and the conclusion of the results in the prescribed manner.

11. Legal expertise of normative legal acts is classified on the basis of national legislation and scientific sources as follows: 1) according to the sphere of law: anti-corruption, gender-legal, international law, criminology. 2) In accordance with the authorized subjects: the legal service of the developer of a draft normative legal act or the body authorized to adopt such acts, as well as legal expertise

conducted by the bodies of justice. 3) According to the legislation: legal expertise of law and by-laws.

12. “Monitoring of law-making activity” is *complex observing activities by authorized bodies carried out in the prescribed manner which includes the process of planning the development of the draft law, organizing the preparation of drafts, draft development, draft expertise, discussion of the draft and submission for approval, review, adoption and approval.*

13. “Coordination of law-making activities” is a generalized approach to the development of legislation and the generalization of input processes for the development, coordination and approval of normative legal acts in order to ensure systematic compliance with the rules of legal technique.

II. Suggestions and recommendations for improving the legislative acts:

1. It is proposed to amend section 7 of the Instruction Approved by the order of the Minister of Justice of the Republic of Uzbekistan “On the procedure for preparation, legal and technical registration and legal expertise of drafts normative legal acts accepted by local public authorities” as follows:

“Preparation of the draft can be carried out by the structural subdivision of the local public authority responsible for the state and development of the relevant sectors or a working group (commission) formed by the local public authority, territorial justice authorities”.

2. It is proposed to develop the Law “On justice bodies of the Republic of Uzbekistan”, bringing the normative legal acts regulating the activities of the bodies of justice to a single system.

3. It is proposed to supplement Article 3 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On normative legal acts” with the following additions:

“Introduction of legal norms into normative legal act in the field of technical regulation is not allowed”.

4. It is expedient to establish the procedure for gender-legal expertise of normative legal acts and their drafts at the legislative level, and not in by-laws.

5. It is proposed to supplement the following additional article to the Code of Administrative Responsibility of the Republic of Uzbekistan:

“Article 198⁴. Violation of the decision-making procedure by officials or specialists (employees) of local public authorities

Implementation of normative legal acts by officials or specialists (employees) of local public authorities, which have not passed the legal expertise of the territorial justice bodies, –

will result in a fine of seven to ten times the base calculation amount.

If the same offence is repeated within a year after the imposition of an administrative penalty, –

shall result in a fine of ten to fifteen times the basic calculation amount”.

6. It was proposed to approve at the legislative level a single methodology governing the preparation of draft normative legal acts and legal and technical registration.

7. Based on the legal nature of the law-making activity, along with the general legal principles, it is proposed to establish in the legislation: “priority of

universally recognized principles and norms of international law”, “systematization and complexity of legal regulation of social relations”, “legal stability of regulation”.

8. The author’s proposal was made to express the concept of “normative legal act” in the Law of the Republic of Uzbekistan “On normative legal acts” as a “regulatory legal act” and to replace the term “normative” in the legislation with the term “regulatory”.

9. On the basis of the order of the Minister of Justice of the Republic of Uzbekistan, it was proposed to adopt the Instruction “*On the procedure for monitoring the law-making activities of governmental bodies and organizations*”.

III. Suggestions and recommendations to improve law enforcement practices:

1. It was argued that the introduction of QR-code technology in the normative legal acts, which includes information on all processes in the field of law-making and these processes, will have an impact on the activities of the justice bodies in this area and the improvement of legislation.

2. It was suggested that serious violations of the law identified in the draft normative legal acts during the legal expertise by the justice bodies and a copy of the expert opinion on other offences be submitted to the relevant authorities for legal action.

3. It is proposed to ensure the interaction of territorial justice bodies with local public authorities in the sphere of law-making, as well as to create appropriate conditions for the justice bodies in monitoring activities of local authorities and to adopt normative legal acts defining the organizational and legal framework for assistance to the bodies of justice.

4. It was proposed to introduce the practice of developing alternatives to the draft normative legal act on the basis of competition among the justice bodies.

5. It was suggested to establish legal mechanisms for determination of specific types of anti-corruption expertise of normative legal acts and their drafts, the responsibility of the author (developer) of normative legal acts on corruption factors identified as a result of anti-corruption expertise of existing normative legal acts and the level of damage to the state and society.

6. During the legal expertise of draft normative legal acts by the justice bodies, it was argued that the drafts should comply with the law, as well as the norms of international agreements, and should pay attention to the detection of violations in the draft.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 ПО
ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

ХУЖАНАЗАРОВ АЗИЗЖОН АНВАРОВИЧ

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НОРМОТВОРЧЕСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ЮСТИЦИИ**

**12.00.02. – Конституционное право. Административное право.
Финансовое право и таможенное право**

**АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии по юридическим наукам (PhD)**

Ташкент – 2021

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № В2020.3.PhD/Yu401.

Диссертация выполнена в Ташкентском государственном юридическом университете.

Автореферат диссертации размещён на трёх языках (узбекском, английском, русском, (резюме)) на веб-странице Научного совета (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) и Информационно-образовательном портале «ZiyoNET» (www.ziyo.net).

Научный руководитель:

Рузиев Зафар Райимович,
доктор юридических наук,
и.о. профессора

Официальные оппоненты:

Рахимов Фахри Хайдарович,
доктор юридических наук, профессор

Асадов Шавкат Гайбуллаевич,
доктор юридических наук, доцент

Ведущая организация:

Институт проблем законодательства и парламентских исследований при Олий Мажлисе Республики Узбекистан

Защита диссертации состоится 24 апреля 2021 года в 10 часов на заседании Научного совета DSc.07/30.12.2019.Yu.22.02 при Ташкентском государственном юридическом университете (Адрес: 100047, г.Ташкент, улица Сайилгох, 35. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрирована за № 960) (Адрес: 100047, г. Ташкент, ул. А.Темура, 13. Тел.: (99871) 233-66-36).

Автореферат диссертации разослан « 12» апреля 2021 года.

(протокол реестра № 2 от « 12» апреля 2021 года).

Р.Р. Хакимов

Председатель Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук, профессор

И.Р. Беков

Научный секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, кандидат юридических наук, и.о. профессора

М.А. Ахмедшаева

Председатель Научного семинара при Научном совете по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования заключается в разработке предложений и рекомендаций, направленных на совершенствование нормотворческой деятельности органов юстиции Республики Узбекистан.

Предметом исследования являются нормативно-правовые акты, регулирующие нормотворческую деятельность органов юстиции, правоприменительная практика, законодательство и практика зарубежных стран и научно-теоретические взгляды и правовые категории.

Научная новизна исследования состоит из следующих пунктов:

обосновывается необходимость уделения внимания на выявление органами юстиции норм, создающих условия для совершения коррупционных и иных правонарушений в процессе проведения правовой экспертизы проектов нормативно-правовых актов;

обосновывается необходимость координации и методического руководства деятельности государственных учреждений органами юстиции при подготовке проектов нормативно-правовых актов;

обосновывается необходимость предоставления юридического заключения по определению правил и норм, создающих условия, порождающих чрезмерные административные и другие ограничения для физических и юридических лиц в процессе проведения правовой экспертизы проектов нормативно-правовых актов органами юстиции;

обосновывается необходимость определения при проведении правовой экспертизы проектов нормативно-правовых актов органами юстиции на предмет их соответствия целям и задачам проводимых в стране реформ.

Внедрения результатов исследования. Научные результаты, полученные по исследовательской работе использованы в нижеследующих:

из предложения о том, что в процессе проведения правовой экспертизы проектов нормативно-правовых актов органам юстиции следует обращать внимание на выявление норм, создающих условия для коррупционных и иных нарушений использовано при разработке второго абзаца пункта 36 Регламента Кабинета Министров Республики Узбекистан, утвержденного постановлением №242 Кабинета Министров Республики Узбекистан от 22 марта 2019 года (справка №12/1-427 от 11 января 2021 года Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан). Реализация данного предложения способствовала совершенствованию правовой экспертизы нормативно-правовых актов, проводимой органами юстиции;

из предложения органов юстиции о необходимости согласования и методического руководства государственными органами при подготовке проектов постановлений использованы при разработке статьи 29 Закона Республики Узбекистан «О нормативных правовых актах» (справка №12/1-427 от 11 января 2021 года Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан). Реализация данного предложения способствовала совершенствованию функции по координации нормотворческой деятельности государственных органов, проводимой органами юстиции;

из предложения о необходимости выдачи юридического заключения об определении правил и норм, создающих условия, порождающие чрезмерные административные и другие ограничения для физических и юридических лиц в процессе правовой экспертизы проектов нормативных правовых актов в судебных органах использовано при разработке второго абзаца пункта 36 Регламента Кабинета Министров Республики Узбекистан, утвержденного постановлением №242 Кабинета Министров Республики Узбекистан от 22 марта 2019 года (справка №12/1-427 от 11 января 2021 года Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан). Реализация данного предложения способствовала совершенствованию правовой экспертизы нормативно-правовых актов, проводимой органами юстиции;

из предложения о необходимости определения при проведении правовой экспертизы проектов нормативно-правовых актов органами юстиции на предмет их соответствия целям и задачам проводимых в стране реформ использовано при разработке второго абзаца пункта 36 Регламента Кабинета Министров Республики Узбекистан, утвержденного постановлением №242 Кабинета Министров Республики Узбекистан от 22 марта 2019 года (справка №12/1-427 от 11 января 2021 года Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан). Реализация данного предложения способствовала совершенствованию правовой экспертизы нормативно-правовых актов, проводимой органами юстиции;

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы. Объем диссертации составляет 122 страницы.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Хужаназаров А.А. Адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолияти:ташкилий ва ҳуқуқий асослари. // «Нуқуқ ва бурч» ижтимоий-ҳуқуқий журнал. № 12/2019 й.-Б.24-27. (12.00.00; №2);
2. Хужаназаров А.А. Адлия органлари фаолияти ва норма ижодкорлиги функциясини амалга ошириш таҳлили // «Юридик фанлар ахборотномаси» журнали. № 01/2020.- Б.13 – 21. (12.00.00);
3. Хужаназаров А.А. Норма ижодкорлиги: унинг назарий-методологик таҳлили // «Нуқуқ ва бурч» ижтимоий-ҳуқуқий журнал. № 07/2020 й.-Б.58-61. (12.00.00; №2);
4. Хужаназаров А.А. Қонун ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқишда адлия органларининг иштироки // «Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald» ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий электрон журнали. №4. 2020 й. – Б.13-17. (12.00.00);
5. Khujanazarov A.A. Introduction of modern information and communication technologies in the field of normative activity and activities of justice bodies // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. ISSN: 2249-7137, Vol. 11 Issue 6, June 2020.- p.220-225. (Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13)
6. Хужаназаров А.А. Тадбиркорликка оид қонун ҳужжатлари лойиҳаларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш асослари // «Инновацион салоҳият мамлакатнинг халқаро инвестицион фаоллигини ривожлантириш омили сифатида» мавзусидаги халқаро илмий-амалий конференция. - Тошкент, ЖИДУ, 2020. - Б.232.
7. Хужаназаров А.А. Қонун ҳужжатларининг ҳуқуқий экспертизаси-ҳуқуқ устуворлигини таъминлаш асоси сифатида // «Ҳуқуқ устуворлиги: Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотлар даврида замонавий ёндашув» / Халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2020. – Б.40.
8. Хужаназаров А.А. Адлия органларининг норма ижодкорлиги фаолияти: ривожланиш тенденциялари // «XXI асрда Илм-фан тараққиётининг ривожланиш истиқболлари ва уларда инновацияларнинг тутган ўрни» мавзусидаги Республика 11-online Конференцияси. 2019.-Б.27-29
9. Хужаназаров А.А. Нормотворчество (на основе анализа деятельности органов Юстиции) // Вестник Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета. № 2 (46), 2020 г.-С.183-188.

II бўлим (II часть; II part)

10. Хужаназаров А.А. Адлия органларининг норма ижодкорлиги бўйича функцияларини такомиллаштириш асослари // Юридик фан ва ҳуқуқни қўллаш амалиётининг долзарб муаммолари. «Ёш олимлар минбари» . Илмий-амалий конференция материаллари. II жилд / Масъул муҳаррир ю.ф.д., проф. М.М.Мамасиддиқов. –Т.: «Lesson press». 2020. – Б.52-57.

11. Хужаназаров А.А. Норма ижодкорлиги фаолиятини мониторинг қилиш // «Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар» мавзусидаги Республика 24-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 январь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. – Б. 13-15.

Автореферат «ГДЮУ Юридик фанлар Ахборотномаси» журнали тахририятида тахрирдан ўтказилиб, ўзбек, инглиз ва рус тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 09.04.2021 йил.
Бичими 60x84 ¹/₁₆, «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулида босилди.
Шартли босма табоғи 2,8. Адади: 100. Буюртма: № 27.
Тел (99) 832 99 79; (97) 815 44 54.

“IMPRESS MEDIA” МЧЖ босмахонасида босилди
Тошкент ш., Яккасарой тумани, Қушбеги кўчаси, 6-уй.